

Store Svartjønnngrotta krever kryping lengst inn. Foto: Øystein Nytrø

Innsida av Midt-Norge er artig for den som er liten

Av Øystein Nytrø

Det var en litt for sein lørdag ettermiddag i januar. Med litt for mye nysnø, og litt for mye Lego i drift på gulvet i stua. Men sekken var pakket, lyktene ladet, skiene i bilen og Audun og Magne spant rundt med innesyke. Grottejakt en time fra Trondheim! Veldig, veldig spennende! Garantert lørdagsgodt og pølsegrillbål i skumringen!

God far som gir barn gode turminner! Jada! Ettermiddagen ble kveld, skituren sludd og snødrev, grotta et utydelig søkk i en myr bak en ås, kvelden natt og veien borte. Takk til en himmelsendt traktorfører som strakte ut en stram kjetting til en nedsunken bil i skogsmørket.

Forhistorien?

I Amund Hellands "Norges Land og Folk: Søndre Trondhjems Amt" fra 1898 står det i kapitlet om geologi: "Ved Bakkehaugens plads i Hølandets herred er det en hule – Jutulhogget – i en skogmark, hvor grunden

overalt består av kalksten eller marmor. Gjennem et hul i den flade mark risler en liden bæk, som fører ned i hulen; denne er ca. 4 m. høi og ca. 6 m. lang, men den blir derpaa saa trang, at man ikke kan komme fram. Vandet har udhulet vægge og tag i vakre former i blaahtvid marmor."

Barnas (Grotte) Turlag ved nedgang til Svartfossgrotta. Foto: Øystein Nytrø

Jeg kjente til kalkgrotter i Rindal og Surnadal, ved Meråker og i Verdal og på Fosen, men på Hølanda? Kommuneansatte og lokalkjente venner bidro med tips og nye navn. "Hølet i Flå" visste alle om, ditto Jarlishola. Men Jutulhogget, eller -holet, og marmor? Nei. Fram med den nysgjerriges beste hjelpemidler: En telefonkatalog, kart og telefon. Etter ikke alt for mange telefoner hadde jeg lokalisert rett omgivelse: Jutuljtønna ved Baklihaugen. – Og snart en som hadde vært i Jutulholet som liten. Men topografi i telefon er enklere enn skitur i skumring. Vi fant ingen verdens ting ved

første forsøk. Det tok et halvt år før vi prøvde oss på på Jutulholet igjen, denne gang med Ola Næve som kjentmann, i septembersol og med medbragte barn i forskjellig størrelse. Nok en gang med lovnad om pølsegrillbål.

Det som møtte oss var en kjentmannspost fra Meldalssida. Stedet er med andre ord ikke helt ukjent. Grotta? – Som mange andre Trøndelagsgrotter: Artig for den som er liten! Grotta er trang, med profil som en "T" opp ned. Den vannrette delen av profilen er laaaav, og den loddrette delen smaaaal. Grotta passer

dårlig for klumpete voksne. Men den var lengre enn 10 meter, marmoren var blå og kvit og i bunnen rant en liten bekk. Skikkelig, skikkelig marmorgrotte. Barna fikk grillpølse, de voksne fikk kaffe og alle var lykkelige, møkkete og våte. Vi fant ikke mye marmor i skogen, men vi fant små oppkommer og innsynkninger som gledet en karstikker.

Karst, etter navnet på en region i Slovenia, er betegnelsen på terreng som er formet ved at vann løser opp kalkstein. Karbondioksyd gjør vannet surt, og avhengig av trykk og temperatur løses kalken langsomt opp slik at det dannes renner, skåler, rør, kløfter og juv. Starten er små vannførende sprekker, og etter ti tusen år er det kanskje plass til en skulder-smal grotter. Karst er ikke bare oppløsning av fjell, men også nydanning av kalkstein, speleotemer, på grotteoverflater når vannet fordamper. I varmere strøk dannes drypp- og flytstein, men i kalde norske grotter er denslags utfellinger ganske sjeldne.

Selv om norske grotter kan være grå og dryppsteinsfrie i forhold til andre steder, er de ekstremt skjøre og omsorgstrengende. Og interessante forskningsobjekter: – En grotte er som en forseglet grav, den kan inneholde spor etter dyr og mennesker, og gi svar på gåter om både klima og landskap. Huler er ofte også hjem for skjøre, og ukjente, dyr og planter. Straks det kommer folk inn, forskyves, ødelegges og forandres ting ugjenkallelig. Grotteentusiaster vet at fjellet er finest på innsida. Der hvor friluftslivet er uavhengig av vær, føre, årstid og tidspunkt på døgnet. Der hvor tiden står stillest, og hvor dyr- og planterester kan ha blitt liggende igjen fra lenge før siste istid. Der hvor marmoren skinner i flottare formasjoner enn i Firenze, men hvor byggmesteren har uendelighetens perspektiv.

Men grotteentusiaster vet at man aldri tar noe annet enn bilder, aldri rører noe urørt eller etterlater spor, - og lar alt levende være i fred.

Skal du på grottetur selv?

- Ikke gå inn i grotter du ikke kjenner. Dype hull, glatte sklier og trange kryp kan gjøre at du aldri kommer ut.
- Ikke rør noe, ikke ta med noe ut, sett så få spor som mulig. Kanskje sandbanken du skal til å trække på har vært uberørt i 10000 år.
- Ta på deg ytterklær som du ikke er redd for å ødelegge: En kjeldress og hansker er lurt.
- Bruk hjelm og hodelykt. Ta med ekstra lykt som reserve. Si hvor du går, og gå ikke alene. Det er ekstremt vanskelig å frakte skadde ut av grotter.

I nedre del av Røvarberget i Lomunddalen. Foto: Øystein Nytrø

Barnas Turlag er på grottetur i Tromsdalen. Vi vandrer bortover i hogstfeltet ved Ramsåa, noen litt skeptiske, de voksne litt påtatt distanserte, med mangefargete sykkelhjelmer og i slitent barnehagetøy og kjeldresser. Nydelig forsamling. ”Her er Svartfossgrotta, - der nede i hølet.” Du ser det ikke før du står der. Grotta lever ikke opp til forestillinger om pen marmorportal. Et tre-fire meter dypt, trangt hull leder ut i vannrette krypganger. Fire forskjellige slamfulle rør strekker seg nedover mot en vannlås, i noen rom er det plass til hele gruppa. Mange passasjer og rom forgreiner seg oppover og utover mot åa. Noen steder i grotta kan man se ut på vannet som flyter forbi, så det er lett å tenke seg at åa grov ut hulrommene ved høyere vannstand. Svartfossgrotta er den perfekte barnegrotte, med mange kroker å gjemme seg i, mange steder å bli våt og møkkete og ingen steder å falle ned. På en siste oppsamlingsrunde etter overflatekaffe møtte jeg ei lita jente i en av de ytterste, trangeste gangene. Hun smilte lurt og

Vil du vite mer?

- Norsk Grotteforbund (www.speleo.no) utgir Norsk Grotteblad. Nummer 9 (1982) og 10 (1983) har artikler om trønderske grotter. Nummer 38 (2002) har en artikkel om grottene i Verdal.
- Verdal kommune har flotte nettsider om natur og kalkgrotter i Tromsdalen, og et detaljert notat forfattet av Trond Rian.
- Boka ”Barnas bok om huler” av Kjell Furuset (Damm 1998) er en inspirerende bok.
- Ogndal historielags blad ”Sålaupen” fra 1996 har en omfattende artikkel om Gaulstad-grottene og karst generelt av Oddleiv Almli.
- I DNTs årbok fra 2005 står artikkelen ”Spennende innmat – grottetur i Nordland” av Ivar Sandland.
- Jon Arne Sæters bok ”Naturen i Trøndelag” har et lite kapittel om grotter.

lykkelig, fordi hun hadde greid å få med mora gjennom kryptet til et sted hvor kondensdråpene skinte som sølv i taket. Både mor og datter kom opp, møkkete, slitne, men med salige glis.

I Midt-Norge er innsida av fjellet tilgjengelig i sprekker som er dannet når jordskorpa deler seg, i brenningshuler langs kysten, i gruver, - og aller mest imponerende, hvor vannet har gravd ut hull i kalkstein. Nordland har mange og omfattende karstlandskap og dype, vakre og store grotter. Mange av dem utforsket og funnet av engelske speleologer med berggrunnskart over Norge og god tid. Man kan lete etter grotter i kalkstein på mange måter: Kalk og marmor har alltid vært verdifullt, og mange steder er det kalkgruver og steinbrudd. Navn som Limingen, Limåsen og Limtjønna tyder på at det er blitt utvunnet ”limstein” til å lage mur og puss. I terrenget, - og av og til på kartet, finner man bekker som renner under ei ”jordbru”. Eller man finner innsynkninger uten vann i bunnen hvor underjordiske hulrom har falt sammen.

Det er mange velkjente kyst- og brenningshuler langs hele kysten av Midt-Norge, men det er færre områder med kalk og marmor. Berg-grunnskart over regionen viser bare spredte, smale bånd av blått, håpets farge for grotteletere. I Rindalen, Surnadal, Rissa, Grong, Åfjord, Snåsa, Meråker og i Tromsdalen er det kjente grotter. Flesteparten av grottene er puslerier i forhold til grotte-systemene i Nordland, og få kjente er vesentlig lengre enn 100 m. Sannsynligvis er de aller fleste blitt til mot slutten av siste istid, - og nesten alle er aktive, med rennende vann som fortsetter utformingen. Grottene ved Gaulstad øst for Steinkjer skiller seg ut fra resten: De er omfangsrige og sannsynligvis dannet før siste istid. I store Gaulstadgrotta er det en vid hall med en foss som faller 17 meter fritt ned i et tjern. Om vinteren forvandles det hele til et underjordisk isslott. Veien inn krever dyp vassing under lavt tak, men synet der inne er verdt litt vinterbading

*Jeg kom inn, - pappa var for stor.
Foto: Øystein Nytrø*

med mye ulltøy. Denne grotta er den eneste ”turistgrotta” i Trøndelag hvor det arrangeres turer med utstyr og veileder.

Høysommer i Midt-Norge: Vi er på kanotur i på Krokvatnet i Surnadal. Øyenstikkere suser og det er blick stille. Vannet er så varmt at barna henger som drivanker i snor bak kanoen. På sørsiden av vannet går Limåsen, en del av ”Surdalsfliken” med marmorlag som går øst-vest. I samme formasjonen nord for Rindalen ligger Kårlikjellaren og Røvarberget, men nå er vi på vei til Limåskirka, eller Vaulakirka som det står på kartet. Bekken fra Midtgardskvernvatnet renner ut i ei lita vik i Krokvatnet, og vi følger den oppover i kjerr og buskas. Bekken er full av vakkert formete marmorbiter, hvite og stripete. Jostein og Audun har gått oppover bekkegjelet, - og vi hører det når de har funnet den nedre grotte-åpningen. Plasking og hyling. Kveldens tørre skifteklær er like våte som badeklærne var for få minutter siden. Nedre inngang av grotta er

full av vann, med store steinblokker både over og under hodet. En smal sprekk av ukjent dybde, og 30 cm luft over vannet leder videre. Ikke store kirkelyden som kommer inn her akkurat... Ut, rundt, opp, og til øvre innløp. Vannkanten går helt inn til fjellet, og bekken har gravd en fin kanal som blir overdekket der den går inn i åsen. Guttene har lykt og kryper i forveien. ”Sjø!” ropes det langt inne. ”Badevann!” Og sannelig, der inne er det en liten, fin kulp. En strime av dagslys kommer gjennom sprekken vi hadde sett fra utløps-siden. Med litt varsomhet under en stor og skarp blokk i taket går det å svømmekrype helt igjennom og ut i nedre bekkeutløp. Audun er sikker på at det må være første gjennomsvømming av ei kirke, iallefall med så varmt vann i døpefonten.

Grotteforekomstene i Midt-Norge er kanskje ubetydelige og lite kjent, men nettopp derfor mer verneverdige. Mange steder drives industriell utvinning av kalkstein i umiddelbar nærhet av kjente, og helt sikkert ukjente, grotter. Andre steder vet ikke engang de ansvarlige i kommunen at det finnes grotter å ta vare på. Kanskje det er lurt med en varsom oppdagerferd i en lokal grotte mens du kan, - før marmoren blir singelganger eller papirtilsetning. Tidsmaskiner varer ikke evig.

Vil du oppleve mer?

- Barnas Turlag (TT) arrangerer grotteturer.
- Inatur veileder turer i Gaulstadgrottene med med skikkelig utstyr.
- Meldal turistkontor kan organisere turer til Osla-grotta.

Vet du mer?

- Grotter og karst er viktige naturfenomener. Varsle kommunen om verneverdige funn.
- Rapporter funn til Norsk Grotteforbund.
- Spør www.grottegruppa.no om råd og hjelp.